

V Międzynarodowy Kongres Naukowy „Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej”, Białystok–Supraśl 29 września – 1 października 2021 r.

W dniach 29 września – 1 października odbył się piąty z kolei międzynarodowy kongres naukowy poświęcony analizie stanu badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej znajdującym się poza granicami kraju. Wydarzenie to – organizowane cyklicznie od 2009 r. – przygotowane zostało przez Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy w Białymstoku we współpracy z Wydziałem Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu w Białymstoku oraz Polskim Towarzystwem Historycznym.

Kongres zgromadził kilkudziesięciu referentów z Polski oraz krajów sąsiednich (Litwy i Ukrainy), w szczególności historyków, historyków sztuki, archiwistów, bibliotekoznawców, inwentaryzatorów zabytków i innych badaczy zajmujących się zagadnieniem ochrony dziedzictwa kulturowego. Dobór tematyki obrad oraz prelegentów zadecydował o tym, iż cechą charakterystyczną organizowanego Kongresu była wieloaspektowość poruszanych wątków badawczych oraz wielodyscyplinarność debaty naukowej.

Tegoroczne obrady skoncentrowane były wokół dwóch głównych tematów wiodących:

- zabytki kultury materialnej poza współczesnymi granicami Polski (historia sztuki, inwentaryzacja, konserwacja i restauracja zabytków, ochrona dóbr kultury, muzealnictwo, literaturoznawstwo, archeologia, etnografia itp.);
- archiwalia i biblioteki znajdujące się poza granicami Polski.

Wśród osób inaugurujących obrady plenarne w Pałacu Branickich w Białymstoku znalazł się Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych dr Paweł Pietrzyk, który objął również patronatem całość wydarzenia. Spotkania sekcji tematycznych zorganizowano w siedzibie Uniwersytetu w Białymstoku oraz w Supraślu, w ramach sesji wyjazdowej w dniu 30 września.

Znaczna część wystąpień dotyczyła stanu polskiego dziedzictwa materialnego poza granicami kraju, głównie na Wschodzie (teren Białorusi, Ukrainy, Rosji), ale

też Zachodzie Europy. Referenci omawiali wyniki prowadzonych projektów konserwatorskich mających na celu zabezpieczenie różnego typu obiektów, w tym zabudów sakralnych. Wystąpienia w tej grupie tematycznej dotyczyły m.in. restauracji katedry łańciskiej we Lwowie, kaplic na cmentarzu łyżczakowskim we Lwowie, Kamienicy Królewskiej we Lwowie, kościoła Bernardynów w Sokalu (obecnie na Ukrainie) oraz kościołów na Litwie (w Powiewiórcu, franciszkanów konwentualnych w Wilnie, św. Piotra i Pawła na Antokolu w Wilnie). Autorzy wystąpień prezentowali też kwestie związane z konserwacją cerkwi Kościoła wschodniego, cmentarzy i meczetów tatarskich z terenów dawnej Rzeczypospolitej oraz rejestracją i zabezpieczeniem nagrobków z polskich nekropolii poza granicami kraju.

Obok prezentacji licznie reprezentowanych historyków sztuki oraz konserwatorów i muzealników bardzo interesujące wystąpienia poświęcone zostały analizie poloników przechowywanych w archiwach zagranicznych na terenie Niemiec oraz Ukrainy. Do tej grupy referatów należało wystąpienie dr. hab. Tomasza Ciesielskiego z Uniwersytetu Opolskiego poświęcone niemal zupełnie nieznanym w Polsce materiałom źródłowym dotyczącym działalności Komisji do rozpatrzenia długów byłej Rzeczypospolitej i króla Stanisława Augusta, przechowywanym w Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz w Berlinie. Autor wskazał na ogromny potencjał badawczy wymienionych akt do wielu zagadnień z zakresu historii gospodarczej, społecznej i wojskowej w schyłkowym okresie I Rzeczypospolitej oraz pierwszych latach po rozbiorach państwa polskiego. Żywe zainteresowanie słuchaczy wywołał również referat dr. Mariusza Machyni z Krakowa, od wielu lat badającego losy i zawartość ksiąg sądowych ziemskich z terenu prawobrzeżnej Ukrainy w okresie porozbiorowym do 1831 r. Ogromny zbiór tych materiałów znajduje się obecnie w zasobie Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego w Kijowie. Autor postulował podejmowanie przez polskie środowisko historyczne projektów badawczych mających na celu analizę treści tego ogromnego, spisane w języku polskim, a niemal nie wykorzystanego w publikacjach, materiału źródłowego. Zwracał też uwagę na ogromny problem dotyczący stanu fizycznego wymienionych ksiąg oraz potrzebę ich pilnej konserwacji na masową skalę, co może uchronić je od zupełnej destrukcji.

Archiwa państwowe reprezentowane były na kongresie przez trzech referentów. Dr hab. Anna Krochmal z Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych prezentowała archiwa polonijne wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Autorka skupiła się na omówieniu wkładu archiwistów państwowych w zabezpieczenie bezcennych zbiorów z uhonorowanych ośrodków polskiej emigracji w Pa-

ryżu. W 2009 r. na listę światowego dziedzictwa dokumentacyjnego w programie UNESCO Pamięć Świata wpisano Archiwum Instytutu Literackiego Kultura w Maison Laffitte pod Paryżem, a w 2013 r. – Archiwum Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu. Referentka zwróciła uwagę na potencjał naukowy wymienionych źródeł, ale też rolę obu instytucji i kierujących nimi wybitnych postaci (m.in. Jerzego Giedroycia) dla podtrzymania odrębności kulturowej i tożsamości polskich emigrantów we Francji i poza jej granicami.

Dr Jacek Krochmal z Archiwum Głównego Akt Dawnych (dalej: AGAD) zajął się tematem poloników pozyskiwanych do tej placówki z różnych instytucji pamięci z krajów Europy, Azji i Ameryki Północnej. Podkreślił szczególne znaczenie współpracy z archiwami ukraińskimi, zwłaszcza zaś rezultaty realizowanej od 2007 r. umowy z Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie. W jej wyniku AGAD pozyskało kopie 60 inwentarzy zespołów archiwalnych oraz około 1,5 miliona kopii cyfrowych i klatek mikrofilmowych archiwaliów z 37 fondów, głównie z okresu I Rzeczypospolitej oraz XIX stulecia. Cykl wystąpień archiwistów zamknęła Urszula Kacperczyk z AGAD, która prezentowała zawartość, losy i potencjał badawczy zespołu akt Inwentarz Regni Poloniae (1374–1792).

Obszerne materiały obejmujące ponad 60 wygłoszonych referatów, tak jak w latach poprzednich, zostaną opublikowane drukiem.

Anna Krochmal

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych / The State Archives Head Office (Poland)
akrochmal@archiwa.gov.pl, ORCID 0000-0001-6029-5945